
KRÓNIKA

BÚCSÚ KOVÁCS SZTRIKÓ ZOLTÁNTÓL. Emlékezetünkben elsősorban tanárként és gyermekkori olvasmányaink írójaként él a február 13-án, 73 éves korában elhunyt Kovács Sztrikó Zoltán. Valóban tiszteletre méltó az, amit a fizika közép- majd főiskolai, végül pedig egyetemi tanáraként sok-sok nemzedékre átruházott, mint ahogy az elismerés hangján szólhatnak tudományt és művészetet egybefogó irodalmi munkásságáról is. A Tesla életét tárgyálul vevő, 1956-ban megjelent *Ústököséről*, a műszaki tudományok labirintusában játszói könnyedséggel eligazító *Fizi Karcsi kalandjairól*, s a legutóbb, második kiadásban, impozáns tízezres példányszámú *A lábfülesek bolygójáról*, amely tudományos fantasztikus irodalmunk megkapó könyve. Ez az ifjúsági regény, első megjelenésekor, 1961-ben, egyik úttörője is volt az ún. sci-fi irodalomnak magyar nyelven.

Ragyogó ötletessége és szellemessége tette kedvelté a szerzőt ifjú olvasói körében, s az, ahogyan kézenfekvővé tudta tenni az oly bonyolultnak látszó témákat is, mint az elektricitás, a súlytalanság vagy a mágnesesség. Legnépszerűbb hőse, Fizi Karcsi szinte játszva ismeri meg a transzformátort és a fémek tulajdonságait éppúgy, mint az optikai vagy akusztikai hatásokat. Könyveinek vitathatatlán értéke, hogy tudományos ismereteket tudott írói módszerekkel közvetíteni. Tartalmi és nyelvi tökélyre törekedett nem kis sikerrel.

Írói ambíciói már egyetemista korában megmutakoztak, Saját Híd-béli tudósításaiból tudjuk, hogy 1934–35-ben a belgrádi Bolyai Farkas egyetemista kör irodalmi csoportját vezette.

Indulása pillanatától munkatársra volt folyóiratunknak. Már az első év-

folyamban többször is találkozunk nevével. Irodalmi műveket ismertet, képzőművészetről értekezik, jelentéseket ír a vajdasági magyar egyetemisták belgrádi életéről. 1934 szeptemberétől 1936 januárjáig a Híd belgrádi szerkesztőbizottsági tagja. Nagy visszhangja volt a *Gondolatok a képzőművészetről* című cikksorozatának, amelyekben felveti a képzőművészeti tanfolyamok megindításának szükségességét. Indítványára Almádi Antal néven Laták István reagál *Gondolatok Kovács Sztrikó Zoltán nagyszerű cikke olvasása közben* alcímet viselő írásában, lelkesen kiáltva: „mielőbb alakuljon meg az ifjak képzőművészetének egyesülete”. Bár a képzőművészek indítványozott tanfolyamára csak több mint tíz évvel később kerül sor, 1938-ban megrendezi a Híd képzőművészeinek sok szempontból is jelentős tárlatát. Mágis talány, hogy a lánomszetteket készítő Kovács Sztrikó kezdeményezése ellenére miért maradt távol e tárlatról, de munkáit rendszeresen közli a Híd. Egy ilyen szociális tárgyú metszetét a múlt évi jubileumi számunk mellékleteként közölt egykori Híd-szám hasonmásának borítóján láthattuk viszont. Hogy vérbeli rajzoló volt, bizonyítja, hogy könyveit ő maga illusztrálta. Sokoldalúságát jelzi fotós szenvedélye is: többezer felvételt készített *szülővárosáról*, *Szabadkáról* és második otthonáról, *Újvidékről*.

B. Gy.

UTASI MÁRIA (1943–1985)

Egy őszinte emberi hanggal lettünk szegényebbek.

Egy költővel.

Első kötete, a *Hajnali ravatal* (1970) megjelenésekor interjúban nyilatkozta Utasi Mária, hogy számára a vers —

azonosulás. „Azonosulás lételemmel a történelmi és társadalmi erők meghatározott síkján és ezek tükrében. Azonosulás nehezen megteremtett, fájdalommal kihordott emberséggel; azonosulás a nő létét kizárólagosan meghatározó princípiumokkal. És persze nemcsak ez! Egyben nagyszerű lázadás is a pusztulás és a pusztítás ellen. Valamiféle jel. Egyszerű csoda. Legyen östelevényből elinduló, fényvéket áthaladó sugár, szűrje és melegítse a kort, amelyben hatni kíván. Mindenekelőtt legyen a vers nagyon igaz; viselje arcán a születés és a halál méltóságát.”

Vallomás — ars poetica — ez, amelynek vigyázó figyelme kísérte Utasi Mária rövid költői útját, az indulástól a tragikus befejezésig.

A *Hajnali ravatalban* mindenekelőtt a költő Baranya-élménye volt erőteltjes. Talán a szülőföld világának tudatosuló felismerése vezette el az olvasmányemlékek hatására írt versektől saját, kopott és magában hordott valóságáig, a versírás örömétől a költészet fájdalomáig Utasi Máriát. Úgy nézett szembe a fájdalmas baranyai enyészettel, mint mifelénk kevesen saját világukkal, szülőföldjükkel. Ragaszkodása nem a megszépítés szivárványos útjait járta, hanem az aggódás, a féltés, a kétségbeesés — a szókimondás igazi emberi megnyilvánulását mutatta. Érezte és kifejezte a „szorítás közönyét”, látta az „elalélt; kicserepesedett szándékok”-at, fájt a a „térbe vesző csonka torzók enyészete”. Utasi Mária Baranya-verseiben tudta, hogy „élni a holtakkal / rög alatt könnyen feledőkké” kell, hogy sorsuktól „táj fut”.

Angazsáltság ez, amit ő „elszegődés”-nek nevezett.

A tájjal, a táj embereivel való ilyen jellegű találkozás szükséges ahhoz, hogy a versíróból költő legyen, hogy elinduljon „az ember önmagához”. Utasi Mária versei ezen az — önmagához vezető — úton keletkeztek. Azaz az elhivatottságtudattal, amellyel a költő a világhoz és önmagához kötődik: „... jól emlékszem — írta *Az elszegődés jegyében* —, / megrepedt akkor valami / mélyen bennem,

/ s az a repedés / fut-fut a világon át, / körülöleli a jószagú földet . . .”

A *Hajnali ravatal* a tartalmi magáratalálás mellett a formai letisztultságot is példázta. A népköltészet képei és hangulatvilága vezette el a versek végső, tovább-bonthatatlan tömörségéig és tömörségéig, oda, ahol a Pilinszky-versek sarjadtak. Oda, ahol Utasi Mária a „csillagok pelyhes nyomában” járva a földön kutatta és ismerte fel az „örök dolgok kezdetét”. Ennek az igénynek a vonzását mutatják második kötetének, az *Egő ezüstben* (1979) címűnek a versei.

„Úgy száradok fűre-fára, / mint alvadt vér a világra” — írta *Önmagam* című versének hitvallás értékű képhasonlat együttesében, amely mindössze két sorba sűríti a belső sebből sarjadó, de mindenkihez tartozó költő-fájdalmat, azt, ami a verset belülről hitelesíti, és ami ugyanezt a verset mindannyiuk személyes ügyévé avatja. Ahogy az első kötetben saját Baranya-élményét fogalmazta meg nyíltan és kegyetlenül, ugyanolyan nyíltsággal és kegyetlenséggel nézett önmagával szembe második kötetében, amelyet nem a folytatás lehetetlensége, hanem a belőle áradó emberség és költői szó ereje emel költészetünk felső régióiba.

Mert: Utasi Mária nem csak verseket írt, hanem költő volt.

G. L.

FEST 85 — Február 1-jétől 10-éig tartották meg Belgrádban, a Száva Központban a hagyományos nemzetközi filmfesztivált, amelyen tizenhat ország mintegy negyven filmmel vett részt. A Fest 85 a folyamatos jugoszláv filmgyártás 40. évfordulójának jegyében kezdődött, a filmszemle tizenöt éves történetében először hazai alkotás, Dragan Kresoja *A háború vége* című filmje nyitotta meg. Ládi István, a Magyar Szó munkatársa a következőket írta róla: „*A háború vége* teljesen eltér az eddigi hazai háborús filmekről, és nem történelmi események sorozataként, a hőstettek színhelyeként vizsgálja a háborút, hanem lélekölő, tudatromboló megnyilvánulásában. *A háború vége* a bűnről és

bűnhődésről, a bosszúállásról szól, az áldozatról, aki hóhérainak rögtönítélő bírójává válik." Másutt pedig a következőket: „Fesztiváli hangulat nélkül, telnek a FEST napjai. Egymást követik a filmek, de nem jött létre a fesztiválokat jellemző légkör: úgy látszik a legjobbak szemléje véglegesen átalakult egyszerű előadásorozattá." Napilapunk kritikusa a bemutatott filmek közül kiemeli John Huston *Vulkán alatt* című alkotását, Mészáros Márta *Napló gyermekeimnek* és az argentin Hector Olivera *Piszkos kis háborúk* című alkotását, *A gyengédség kora* (James L. Brook) „a maga nemében kifogástalanul megírt és megrendezett film”, amelynek „fő vonzóereje a színészek magával ragadó játéka”. Szerinte Koncsalovszkij filmje, a *Mária szerelmei* elmarad a rendező korábbi alkotásai mögött. Sergio Leone *Volt egyszer egy Amerikájáról* azt állítja, hogy „a *Keresztapa* című filmet idézi az emlékezetbe, de Sergio Leone stílusa és az amerikai mitológiáról alkotott felfogása lényegesen megkülönbözteti tőle. A spagettiwesternek hírneves alkotója a vadnyugatot ezúttal a gengszterkörnyezettel váltotta fel, de ugyanúgy, mint a westernjeiben, a durva erőszakkal párhuzamosan állandóan felszínre tör egy soha át nem élt korszak iránti nosztalgia. A szokásos gengszterfilmekkel ellentétben a *Volt egyszer egy Amerika* szenvedélyes, érzelmekkel telített film.”

A filmfesztivált Frederico Fellini *Megy a hajója* zárta. A nemzetközi bíráló bizottságok által legjobbnak tartott és a legnagyobb közönségikert aratott filmek szemléjének összegezőseképpen azt állapította meg a Magyar Szó különtudósítója, hogy a műfaji változatosság mellett is kitetszett, hogy a legújabb filmtermésben kisebb szerepet kapnak a kalandfilmek, a melodráma dominál.

A KÖNYVKIADÓK ORSZÁGOS TANÁCSKOZÁSA. — Február 14-étől 18-áig tartották meg Brioniban a jugoszláv könyvkiadók országos tanácskozását, amelyen mintegy kétszáz szerkesztő, nyomdaipari dolgozó,

könyvtáros, könyvforgalmazó és társadalmi-politikai munkás vett részt. A háromnapos tanácskozás kiinduló tézise az a megállapítás volt, hogy a könyvkiadás helyzete a felszabadulás óta napjainkban a legrosszabb. A könyvkiadókat érzékletes metaforával süllyedő hajóhoz hasonlították a felszólalók. Az anyagi eszközök hiánya és az infláció konfliktust hoz létre az író, a könyvkiadó és a könyvterjesztő között, ennek pedig elsősorban az olvasó látja kárát, s a művelődés stagnálását eredményezi. A résztvevők a könyvkiadók társadalmi, politikai és gazdasági helyzetének reális felmérésére vállalkoztak, s különösen azt hangsúlyozták, hogy a kiadói politikának és gyakorlatnak fednie kell egymást. A jugoszláviai kiadványok hazai és külföldi terjesztéséről is szó esett. A jelenlevők elfogadták a javaslatot, hogy a hazánkban megjelenő könyveket is nemzetközi, ISBN jellel lássák el.

ELŐKÉSZÜLETEK AZ ÍRÓ-KONGRESSZUSRA. — Áprilisban kerül sor Újvidéken a jugoszláv írók kilencedik, országos kongresszusára, amelynek a házigazdája a Vajdasági Írók Egyesülete lesz. A vajdasági íróegyesület elnöke Petko Vojnić Purčar nyilatkozta a Magyar Szónak, hogy az áprilisban megtartandó értekezletnek három fő témája lesz: a forradalmunk vívmányainak ápolása irodalmi alkotásainkban, az írók anyagi és társadalmi helyzete; a köztársaságok és tartományok íróegyesületei működésének elemzése és a további kölcsönös együttműködés lehetőségei. De számos más konkrét kérdéssel is foglalkoznak: a szabad művészek helyzetének a javításával, a műalkotások tiszteletdíjára kivetett adó csökkentésének lehetőségeivel, a nemzetek és nemzetiségek irodalmi alkotásainak hazai és külföldi terjesztésével. A kongresszus kísérőrendezvényeként több író-olvasó találkozót tartanak. A köztársaságok és a tartományok íróegyesületei 15—15 küldöttet delegálnak majd a tanácskozásra, ezen kívül 5—5 „élő klasszikus”-t is meghívnak.

KIALLÍTÁSOK. — A belgrádi Iparművészeti Múzeumban, amely feladatútl tűzte ki a kultúra fejlődésének a tanulmányozása keretében a hazai iparművészet kialakulásának vizsgálatát, nemrégiben jelentős kiállítás nyílt meg *Az üveg a 19. századi Szerbiában* címmel. A rendezvény körültekintő, az adattári anyagot és a legújabb szakmai eredményeket egyaránt felhasználó kutatómunka alapján jött létre. Jelica Đurić kusztosz a múlt század Szerbiájának társadalmi és gazdasági viszonyait szem előtt tartva az üvegekészítést a gyáripár részeként fogja fel; vizsgálja a kisipari előállítás és a behozatalt is, a kiállítás célja azonban elsősorban az üveg művészi megformálásának a bemutatása.

A megőrzött üvegtárgyak a kialakulóban levő polgárság szükségleteit és ízlését tükrözik, a jelentős mennyiségű import pedig arról tanúskodik, hogy azok dísz- és használati tárgyként egyaránt közkedveltek voltak. Hazánk első két üvegyára igen rövid ideig működött. Jagodinában épültek, tulajdonosai Avram Petronajević, Julije Božitovac és Nacko Janković voltak.

A jagodinai üvegyárak termékeit a kiállítás rendszerezve és részletesen bemutatja. Az első gyár néhány egyedi terméke arról győz meg bennünket, hogy készítői a megmunkálás minősége és a művészi stílus tekintetében is igyekeztek lépést tartani az európai törekvésekkel. Ilyen például a belgrádi Iparművészeti Múzeumban őrzött biedermeier kristályüveg vagy a svetozarevói tájmúzeum tulajdonában levő kehely, amely formájával tűnik ki. A polgárság körében legnépszerűbbek voltak az ún. szerb poharak, amelyeket piros mázzal vontak be és a szerb heraldika és a biedermeier motívumaival díszítettek.

Az első gyár termékeivel határozott stílust hoznak létre, megmunkálásuk azonban gyakran még kezdetleges. A második gyár már fejlettebb technológiával rendelkezett, gazdagabb választékot kínált és követte a művészeti irányzatokat, amelyek a 19. század végén gyakran váltakoztak. Az elis-

merés nem maradt el: egy kék üvegből készült doboz, amelyre fehér zománccfestékekkel vitték fel a mintát, a párizsi világgkiállításon díjat kapott.

A szerb polgárság az Osztrák—Magyar Monarchiából is hozott magának üvegtárgyakat, így a kiállításon nemcsak ennek az osztálynak az izléséről és anyagi lehetőségeiről győződhetünk meg, hanem betekintést nyerhetünk az európai iparművészet fejlődésébe is. Ezekben a darabokon főleg a biedermeier stílus dominál, jónéhányat pedig neves bécsi festők készítettek.

Ki kell emelnünk a kiállítás anyagából egy olyan tárgyat, amely nem köthető egyetlen stílushoz és irányzathoz sem. Begrádi Chevaier-nak, a trafikos Jovan Dimić egész kis viágot: a falu életét, cirkuszosokat, vadászokat épített az üvegbe.

Milica MAŠIREVIĆ

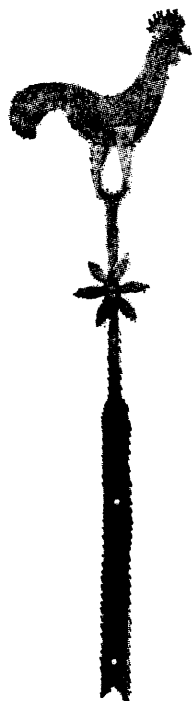
A belgrádi Nemzeti Múzeumban a múlt hónap folyamán tekinthették meg az érdeklődők az *Ostörténeti kultúra a mai Vajdaság területén* című kiállítást, annak a gazdag anyagnak a válogatását, amelyet tavaly az archeológusok országos tanácskozására készítettek elő és mutattak be Újvidéken a Vajdasági Múzeumban. A kiállítás az újkőkortól az időszámításunk előtti utolsó évszázadokig készült tárgyakat mutatták be. Ez a vállalkozás gondos archeológiai kutató- és elemzőmunkáról tanúskodik, s számos leltőhelyet ismertet meg. Ezek közül kiemelkedik például a szerémségi Herkóca melletti, ahol a neolitikum és a bronzkorszak, valamint a mokrini, ahol a korai bronzkor tárgyait tárták fel. A starčevói és a vinciái kultúra gazdag anyagát is kiállították. A kiállítás használatai, kultikus és dísz-tárgyakat egyaránt megtalálhatunk. A letúnt korok emlékei nemcsak az évszázadokkal ezelőtti itt élt emberek életmódjára és szokásaira világítanak rá, megformáltságuk mindenképpen az esztétikai érzék megjelenésének és fejlődésének a bizonyítéka is.

ŐSBEMUTATÓK. — A Szabadkai Népszínházban 1985. február 15-én volt *A varázsló* című darab ősbemutatója. Vázát Csáth Géza *Hamvazó-szerda* című egyfelvonásosa alkotja. Az előadásba beépítették az *Anyagyilkosság*, *A sebész*, az *Apa és fiú*, a *Déliutáni álmom*, a *Trepov a boncolóasztalon*, a *Kisasszony*, a *Muzsikusok* és az *Eroica* című novellákat, valamint Csáth Géza naplójának részleteit. Franyó Zsuzsa dramaturg szerint *A varázsló* olyan „szecessziós előadás”, „tizenyolc képből álló látomássorozat”, amelyben reális és irreális ötvöződik, s a cselekmény három idősíkbán bonyolódik. Rendezte: Vicsek Károly.

Az Újvidéki Színházban 1985. február 17-én került sor Ivo Brešan *Anera* című drámájának magyar nyelvű ősbemutatójára. Rendezte: Dimitar Sztankoszki. (Az előadásról kritikai rovatunkban számolunk be.)

A verseci Sterija Népszínház fennállásának negyvenedik évfordulóját ősbemutatóval ünnepelte. Peđa Babović rendezésében vitték színre Brana Crnčević *Ezüst gyertyatartók (Srebrni svečnjaci)* című, hagyományosan értelmezett cselekmény nélküli, groteszkbe hajló intellektuális paródiáját.

Ezeket a darabokat mindhárom színház benevezte a Sterija Játékokra.

Házoromdász, kovácsolt vas, Tószeg, Pest megye, 1912, M: 87 cm